

Zakończenie

W omawianym w powyższej pracy okresie powiat wieluński był terytorium peryferyjnym, przejściowym, graniczącym z 4 dzielnicami: Śląskiem, Wielkopolską, Sieradzkim i Małopolską. Na jego obszarze dokonywała się dynamiczna migracja ludności, co spowodowało, że tamtejsza szlachta uformowała się dopiero od schyłku XIV w., stale ulegając naciskowi obcych elementów.

18 rodzin szlacheckich miało swoje gniazda rodowe poza terytorium powiatu wieluńskiego, ale posiadało w nim jakieś dobra. Byli to: Zarębowie herbu Zaręba (Sieradzkie), Kobylańscy herbu Grzymała (Krakowskie), Oporowscy herbu Sulima (Łęczyckie), Russoccy herbu Korab (Kaliskie), Świnkowie herbu Świnka (Sieradzkie), Kośmidrowie-Gruszczyńscy herbu Poraj (Sieradzkie), Potoccy herbu Szreniawa (Krakowskie), Starzechowscy (Sandomierskie), Rogowscy (Roszkowscy) herbu Działosza (Sandomierskie), Wężykowie herbu Wąż (Sieradzkie), Szczawieńscy herbu Szoff (Sieradzkie), Madalińscy herbu Larysza (Krakowskie), Dundowie (Sieradzkie), Brodnicy herbu Wieniawa (Sieradzkie), Rokszycy (Sieradzkie), Rzuchowscy (Sieradzkie), Stobieccy (Sieradzkie), Jakub Wilamowski herbu Kamiona (Sieradzkie) i Wolicczy herbu Janina (Sieradzkie). Z powyższego zestawienia wynika zatem, że spośród rodzin, mających swoje gniazda rodzinne poza Wieluńskiem, zdecydowanie najczęściej wywodziło się ich z Sieradzkiego – 12, następnie z Krakowskiego – 3, z Sandomierskiego – 2 i po 1 z Kaliskiego i Łęczyckiego. Część rodzin szlacheckich w XIV i XV w. została osadzona przez panujących w Wieluńskiem, bądź też kupiła majątki i tutaj na nowo założyła siedziby rodzinne, z których się pisała, co pozwala zaliczyć je do miejscowej szlachty. Byli to przede wszystkim przybysze ze Śląska (Szoffowie herbu Szoff, Rudzcy herbu Świnka, Mierzyccy herbu Topór, Mężykowie herbu Wadwicz), ale także z Sandomierskiego (Długoszowie herbu Wieniawa, Kroczyńscy-Konopniccy herbu Jastrzębiec), z Wielkopolski (Niesobiowie – osiedlili się w powiecie ostrzeszowskim, skąd przeniknęli do Wieluńskiego).

Na badanym obszarze wystąpiły skupiska rodowe wielu rodów szlacheckich. Rzadkością było to, iż kompleksy majątkowe jednej rodziny znajdowały się w otoczeniu osadnictwa rodowego innych (np. dobra Masłowskich były przedzielone posiadłościami Urbańskich. Zazwyczaj posiadłości jednej rodziny wieluńskiej były skupione w jednej części powiatu wieluńskiego. Szlachta wieluńska doceniała moralną wartość ziemi i była przywiązana do swoich dóbr rodzinnych; starała się raczej ich nie alienować.

Zdarzały się parafie, na obszarze których znajdowały się włości tylko jednej rodziny, zazwyczaj zamożnej - w parafiach: Danków, Działoszyn, Parzymiechy, Szczyty i Trębaczew dobra tylko Kobylańskich herbu Grzymała, w parafii Mierzyce Mierzyckich herbu Topór, Ożarów Ożarowskich, Praszka i Strojec Wierusz-Kowalskich herbu Wierusz, Rudniki Russockich herbu Korab, Siemkowice Boksa-Radoszewskich herbu Oksza i Walichnowy Wierusz-Waliknowskich (Walichnowskich) herbu Wierusz. Natomiast największe skupisko dóbr drobnej szlachty wieluńskiej znajdowało się w parafii Borowno w południowej części powiatu wieluńskiego oraz w parafiach: Komorniki – również południowa część – Wydrzyn w północnej części powiatu i Ruda we wschodniej części powiatu.

W omawianym okresie do szlachty wieluńskiej należało 130 spośród 178 punktów osadniczych (w tym 6 spośród 9 miast: Osjaków, Toporów, Działoszyn, Wieruszów, Praszka i Lututów), leżących na terenie powiatu wieluńskiego, co stanowiło ok. 73% własności ziemskiej. Dwa ostatnie z wymienionych powyżej miast należały do Wieruszów, a Działoszyn do Kobylańskich. Natomiast Osjaków zmieniał trzykrotnie właścicieli; najpierw byli nimi różni Osjakowscy, następnie Potoccy aż w końcu nabyli go Starzeńscy. Toporów pierwotnie znajdował się w rękach Mierzyckich, którzy sprzedali go następnie Starzechowski. Wieruszów zaś został sprzedany przez Wieruszów w drugiej połowie XV w. Niesobiom, którzy nazwali się Wieruszowskimi, a na początku XVI w. poprzez mariaż przeszedł w ręce Oporowskich. Tą samą drogą dostał się w połowie tegoż stulecia Tomickim.

Największymi właścicielami spośród szlachty na obszarze ziemi wieluńskiej byli Wieruszowie herbu Wierusz. Należało do nich 20 wsi i 3 wyżej wymienione miasta. Posiadali także pewne dobra poza Wieluńskiem. Byli fundatorami klasztoru paulinów w Wieruszowie (1401). Do takiego majątku doszli dzięki nadaniom panujących, zakupom, zamianom i posagom swoich żon. W taki zresztą sam sposób nabywały dobra ziemskie, zarówno na terytorium powiatu wieluńskiego, jak i poza nim, pozostałe rodziny szlacheckie. Spośród miejscowej szlachty wieluńskiej największy majątek poza ziemią wieluńską posiadał Jan Mężyk z Dąbrowy herbu Wadwicz (11 wsi na Rusi Czerwonej oraz dzierżawa starostwa krzepickiego). Początkowo także Andrzej oraz jego brat Stańczyk Rudzcy herbu Świnka byli właścicielami 12 wsi w Krakowskim, ale w 1410 r. sprzedali je.

Spośród szlachty wieluńskiej 26 rodzin dzierżyło królewszczyzny. Byli to: Wierusze: Kowalscy, Waliknowscy (Walichnowscy), Wieruszowscy, Bielscy, Niemojowscy oraz Zarębowie, Mężykowie, Rudzcy, Oporowscy, Długoszowie, Niesobiowie-Strusiowie, Mierzyccy, Gaszyńscy herbu Jastrzębiec, Kroczowscy-Konopniccy, Kośmidrowie-Gruszczyńscy, Starzechowscy, Wężykowie, Komor-

niccy, Borowieńscy z Borowna, Jakub Wilamowski, Dundowie, Walknowscy i Rzychowsky. Największymi dysponentami starostw byli Zarebowie.

Najmożniejsze rodziny szlacheckie zainteresowane były też lokacjami miast i wsi na prawie niemieckim. Przedstawiciele tych rodów dysponowali wystarczającymi do tego środkami i liczyli na zwrot poniesionych przy tym kosztów oraz osiągnięcie jeszcze większych zysków. Celowali tutaj głównie Wieruszowie herbu Wierusz, którzy lokowali na prawie niemieckim w XIV w. wszystkie 3 swoje miasta: Wieruszów, Praszkę i Lututów.

Ważną rolę w społeczeństwie szlacheckim odgrywały małżeństwa. Wśród szlachty wieluńskiej odnotowano 273 związki małżeńskie. Najwięcej mariaży Wielunianie zawierali między sobą – 93. Więzy rodzinne łączyły szlachtę wieluńską również z Sieradzkim – 74 związki, Krakowskim – 16, Łęczyckim – 6, Ostrzeszowskim – 6, Sandomierskim – 4, Kaliskim – 3, Śląskiem – 3, Kujawami – 1 i Poznańskim – 1 (są to tylko zidentyfikowane związki). Było to zjawisko charakterystyczne dla terytorium pogranicznego, jakim była ziemia wieluńska oraz przynależnością tej ziemi do województwa sieradzkiego. Szlachcic czasami przejmował majątek swojej żony, która wносиła go mężowi jako posag. Zdarzało się wówczas, że małżonek przyjmował również nazwisko małżonki, gdyż jej dobra były większe od jego rodzinnych włości. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku Stanisława „Nitry” i Mikołaja „Barabasa” Konopnickich herbu Oksza, którzy nazywali się także Wierzechlejskimi od nazwisk swoich żon - Anny i Katarzyny z Wierzechlasu. Małżeństwo z córką wpływowego dygnitarza, prawie zawsze umożliwiało jej mężowi szybką karierę urzędniczą. Wyznacznikiem pozycji majątkowej była też wielkość posagu córek szlacheckich. Według odnalezionych w źródłach zapisek największe sumy posagowe spośród szlachcianek wieluńskich otrzymywały kobiety z rodziny Kobylańskich – powyżej 1000 grzywien.

Wyznacznikiem pozycji społecznej w dawnej Polsce były także urzędy i godności kościelne. Wśród miejscowych rodzin szlacheckich jedynie tylko 3 osoby mogły poszczycić się najwyższymi godnościami ziemskimi. Byli to: Jan Mężyk z Dąbrowy, wojewoda ruski, Piotr Szoff z Mokrska, kasztelan wieluński i Stanisław Stańczyk, kasztelan połaniecki.

W styczniu 1373 r. kasztelanem wieluńskim (burgrabią), z ramienia księcia Władysława Opolczyka, został Jan (Jasiek) Radło z Łaszewa. Z tego tytułu pełnił wówczas funkcję zarządcy okręgu zamkowego (we władztwie opolskiego księcia inne było znaczenie urzędu kasztelańskiego niż w Królestwie Polskim, gdzie kasztelan był urzędnikiem ziemskim). Podobną rolę odgrywał kasztelan jarosławski (od 1377 r.) Wiktor z Mierzyc i Toporowa herbu Topór. Wcześniej,

w 1374 r., został, z ramienia opolskiego księcia, starostą generalnym Rusi (Iwowski), najwyższym urzędnikiem w tej dzielnicy. Jednak rok później został przesunięty na mniej znaczące starostwo halickie, aby ostatecznie zostać wspomnianym, niewiele znaczącym kasztelanem jarosławskim. Nie był to jednak przejaw niełaski okazanej przez księcia swojemu poddanemu, ale cecha charakterystyczna polityki personalnej Opolczyka - duża fluktuacja struktury i obsady urzędów za jego rządów. Natomiast, wspomniany wyżej Jan Radło w 1376 r. został mianowany na urząd starosty generalnego Rusi, a sześć lat później, już po zakończeniu rządów przez opolskiego księcia na Rusi, starostą ziemi dobrzyńskiej. Zatem w jego przypadku kariera urzędnicza potoczyła się korzystniej niż dla Wiktora.

Natomiast 31 osób spośród rodzimej szlachty wieluńskiej piastowało niesenatorskie urzędy ziemskie. Łącznie, wliczając także szlachtę mającą rodzinne gniazda poza obszarem powiatu wieluńskiego, ale posiadającą w nim swoje dobra (w większości piastującą urzędy senatorskie), doliczono się 43 urzędniczych rodzin wieluńskich. Znikomy natomiast był odsetek duchownych wśród badanej szlachty. Jedynie 11 mężczyzn zdecydowało się na kościelną karierę.

Szlachta wieluńska niezbyt chętnie garnęła się też do nauki. Według źródeł jedynie 16 jej przedstawicieli zapisało się na studia.

Reasumując należy stwierdzić, że rodzime wieluńskie rodziny należały do warstwy średniozamożnej i ubogiej szlachty. Natomiast do możnowładców zaliczani byli przede wszystkim ci przedstawiciele szlachty wieluńskiej, którzy swoje rodowe gniazda mieli poza powiatem wieluńskim.